

**ALAPVETŐ JOGOK BIZTOSA
AZ ENSZ NEMZETI EMBERI JOGI INTÉZMÉNYE**

Az alapvető jogok biztosa
mint fogyatékosügyei független mechanizmus

JELENTÉSE

az AJB-2773/2023. számú ügyben

A Berettyóújfalui Értelmi Fogyatékosok és Pszichiátriai Betegek Otthonában tett
látogatással összefüggésben

Előadó: dr. Vizeli Ákos

Érintett szerv: Berettyóújfalui Értelmi Fogyatékosok és Pszichiátriai Betegek
Otthona, Berettyóújfalu

2023.

**Az alapvető jogok biztosának
Jelentése
az AJB-2773/2023. számú ügyben**

I. Az eljárás megindítása, előzmények

Az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbt.) 1. § (3) bekezdése alapján az alapvető jogok biztosa – a civil társadalom, különösen a fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek bevonásával – biztosítja a 2007. évi XCII. törvénnyel kihirdetett, a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény (a továbbiakban: Fogyatékossgügyi Egyezmény) 33. cikk 2. pontja szerinti független mechanizmus feladatainak teljesítését. Az Ajbt. 39/N. § és 39/O. § (1) bekezdései értelmében az alapvető jogok biztosa a *fogyatékossgügyi független mechanizmussal kapcsolatos feladatainak* teljesítése érdekében rendszeresen vizsgálja – az Ajbt. 18. § (1)-(7) bekezdésére tekintet nélkül, beadvány és felmerült visszásság hiányában is – a fogyatékossgal élő személyek jogainak a Fogyatékossgügyi Egyezmény előírásainak való megfelelés szerinti érvényesülését.

Ezen feladatkörömben a *fogyatékossgügyi független mechanizmus egyik vizsgálati céljaként a nagylétszámú bentlakásos intézményekben élő személyek alapvető jogai érvényesülésének monitorozását* határoztam meg, tekintettel arra, hogy az Ajbt. 39/O. § (2) bekezdés alapján az alapvető jogok biztosa a 18. § (4) bekezdésében meghatározottakon túlmenően természetes személy alapvető jogával kapcsolatos visszásság megszüntetése érdekében hivatalból eljárást folytat, ha a fogyatékossgal élő személy nem képes jogai védelmében fellépni vagy beadvány benyújtása aránytalan nehézséget jelentene számára.

E vizsgálatok indokoltságát – a fenti törvényi rendelkezéseken túl – a bentlakásos intézmények magas ellátotti létszáma önmagában is megalapozza, ugyanis a Fogyatékossgügyi Egyezmény (CRPD) kifejezetten az önálló életvitel és az egyéni autonómia alapelveit deklarálja, amelyek a nagylétszámú otthonok működési diszfunkciói következtében több szempontból is sérülhetnek. Az intézményeknek biztosítaniuk kell a szociális intézményi férőhelyek kiváltásának teljes megvalósulásáig a fogyatékossgal élő személyek számára a minden embert egyenlő mértékben megillető emberi méltósághoz való jog, az egyenlő bánásmód követelménye, valamint a CRPD-ben rögzített egyéb követelmények érvényesülését.

Jelen vizsgálatom során – a bentlakásos intézményekben fogyatékossgal élő személyek helyzetének figyelemmel kísérése érdekében – a fogyatékossgügyi független mechanizmus keretében, az Ajbt. 18. § (4) bekezdése alapján hivatalból indítottam eljárást a *Berettyóújfaluí Értelmi Fogyatékosok és Pszichiátriai Betegek Otthona (a továbbiakban: Intézmény)* alapjogi szempontú vizsgálatára. E vizsgálatom célja az intézmény működésének megismerése és alapvető emberi jogi szempontú vizsgálata volt annak megállapítása érdekében, hogy az intézményi ellátottak alapvető jogai a CRPD-ben foglaltaknak megfelelően, teljeskörűen érvényesülnek-e.

I.) Az intézmény működésével érintett alapvető jogok és alkotmányos elvek

- *A jogállamiság elve:* Magyarország független, demokratikus jogállam. [Alaptörvény B) cikk (1) bekezdés]
- *A nemzetközi jogi kötelezettségek és a belső jog összhangja:* „Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját. Magyarország elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait. A nemzetközi jog más forrásai jogszabályban történő kihirdetésükkel válnak a magyar jogrendszer részévé.” [Alaptörvény Q) cikk (2)-(3) bekezdés];
- *Az emberi méltósághoz való jog:* „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.” [Alaptörvény II. cikk];
- *Az egyenlő bánásmód követelménye és az esélyegyenlőség előmozdításának elve:* „A törvény előtt mindenki egyenlő. Minden ember jogképes. Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékossg, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi

származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.” [Alaptörvény XV. cikk (1)-(2) bekezdés];

- *A fogyatékkal élők kiemelt védelme:* „Magyarország külön intézkedésekkel védi a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.” [Alaptörvény XV. cikk (5) bekezdés].

2.) Az alkalmazott jogszabályok

- Ajbt.
- A szerződések jogáról szóló Bécsi szerződés (Magyarországon kihirdette a 1987. évi 12. törvényerejű rendelet)
- Fogyatékosügyi Egyezmény (CRPD)
- A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény (a továbbiakban: Fot.)
- Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.)
- A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény (a továbbiakban: Szocvtv.)
- Az Országos Fogyatékosügyi Programról (2015-2025.) szóló 15/2015. (IV. 7.) OGY határozat (a továbbiakban: OFP)
- A személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 1/2000. (I. 7.) SzCsM rendelet (a továbbiakban: 1/2000. SzCsM rendelet)
- a személyes gondoskodást végző személyek továbbképzéséről és a szociális szakvizsgáról szóló 9/2000. (VIII. 4.) SzCsM rendelet (a továbbiakban: 9/2000. SzCsM rendelet)
- vezetői megbízással rendelkező szociális szolgáltatást nyújtó személyek vezetőképzéséről szóló 25/2017. (X. 18.) EMMI rendelet (a továbbiakban: 25/2017. EMMI rendelet)
- a pszichiátriai betegek felvételének és az ellátásuk során alkalmazható korlátozó intézkedések szabályairól szóló 60/2004. (VII.6.) ESzCsM rendelet (a továbbiakban: 60/2004. ESzCsM rendelet)

II. A helyszíni vizsgálat során megállapított tényállás

A fogyatékosügyi független mechanizmus keretében 2023. július 6-án munkatársaim *előzetesen be nem jelentett helyszíni vizsgálatot* tartottak az Intézményben. Az Intézmény képviselőjében a munkatársaimat az ügyvezető fogadta. Az Intézmény képviselője részletesen bemutatta az Intézmény működését, ismertette a jelenlegi feladatellátást, valamint a vizsgálat szempontjából releváns dokumentumok másolati példányát rendelkezésre bocsátotta. Ezt követően munkatársaim megtekintették az Intézményt.

1.) Az Intézményről általában

Az Intézmény fenntartója a Berettyóújfalu Város Önkormányzata kizárólagos tulajdonában álló BERÉPO Nonprofit Kft. A felügyeletét ellátó szervek a Hajdú-Bihar Vármegyei Kormányhivatal Gyámügyi és Igazságügyi Főosztálya, valamint a Magyar Államkincstár. Az intézmény ellátási területe Hajdú-Bihar Vármegye közigazgatási területe.

Az Intézményben elérhető engedélyezett szociális szolgáltatások: értelmi fogyatékosokkal élő személyek és pszichiátriai betegek ápolása, gondozása.

Az Intézmény székhelye 4100 Berettyóújfalu, Mátyás utca 1., telephelye: 4100 Berettyóújfalu, Szabolcska utca 9. A székhely és a telephely fizikálisan nincs elkülönítve, a használat tekintetében egy egységes ingatlanról van szó, amelyen az alábbi építmények helyezkednek el:

- étterem-konyha épület,
- egy lakóegység 30 fő férfi pszichiátriai beteg számára és 6 fő férfi értelmi fogyatékosokkal élő személy számára,
- egy lakóegység 12 fő férfi értelmi fogyatékosokkal élő személy részére,

- irodaépület az intézményvezetés és a gondozók számára
- egy raktárépület a mosoda és a szabadidő szoba (*Lásd: 5. számú melléklet*) számára
- egy további épület a fejlesztő foglalkoztatás céljára.

Az engedélyezett férőhelyek száma:

- a fogyatékos személyek ápoló-gondozó otthonának értelmi fogyatékosok részlegében 6 fő férfi (Berettyóújfalu Mátyás utca 1.);
- az értelmi fogyatékos személyek otthonában 12 fő férfi (Berettyóújfalu, Szabolcska utca 9.);
- a pszichiátriai betegek ápoló-gondozó otthonában 30 fő férfi (Berettyóújfalu, Mátyás utca 1. szám).

Mind a székhely, mind pedig a telephely intézményrészleg határozatlan időre érvényes szolgáltatói nyilvántartási bejegyzéssel rendelkezik.

A székhely és a telephely intézményrészleg egyaránt rendelkezik a jogszabályi előírásoknak megfelelően elkészített Szakmai Programmal és Házirenddel, valamint a további szakmai szabályzatokkal és protokollal mindkét szakosított szociális ellátás biztosításra vonatkozóan. A Szakmai Program és a Házirend az intézmény területén elérhető helyeken van kifüggesztve a dolgozók és az ellátottak számára.

2.) Az intézményi ellátás személyi feltételei

Az Intézményben a működéshez szükséges jogszabályi minimum személyi feltételek a BERÉPO Nonprofit Kft. fenntartó 2023. évi közhasznúsági jelentésében (a továbbiakban: közhasznúsági jelentés) foglaltak tanúsága szerint megfelelően biztosítottak. A vizsgálat időpontjában a *30 fő pszichiátriai beteg ellátásáról* 7 fő szakképzett ápoló-gondozó gondoskodik 1 fő terápiás munkatárs (mentálhigiénés dolgozó) segítségével. A *18 fő értelmi fogyatékosággal élő személy ellátásáról* összesen hat fő (a Mátyás utcai épületben 2 fő, a Szabolcska utcai épületben 4 fő) ápoló-gondozó gondoskodik. Az ellátottak képességeinek fejlesztése és megőrzése fejlesztőpedagógus irányításával történik.

A Szervezeti és Működési Szabályzat (a továbbiakban: SZMSZ) szerint a szociális munkatársi feladatokat 1 fő munkatárs végzi osztott munkakörben heti 10 órában. Az ellátottak képességei fejlesztésének és megőrzésének fejlesztőpedagógusi feladatairól 1 fő gondoskodik heti 30 órában, osztott munkakörben. A fejlesztő foglalkoztatást segítő feladatokat 1 fő látja el heti 30 órában, szintén osztott munkakörben.

A közhasznúsági jelentés szerint az Intézményben az 1/2000. SzCsM rendelet alapján meghatározott szakmai létszám és a képesítési előírások megfelelnek e rendelet 2. számú mellékletének, azonban a gyakorlatban a műszakok megszervezése, a szabadságok kiadása egyes esetekben nehézséget jelent, különösen, ha a gondozók betegség vagy más ok miatt kiesnek a munkavégzésből. Sok esetben gondot okoz, ha egy ellátott szakrendelésre történő szállításakor kíséretet kell biztosítani a részére.

Az ügyvezető tájékoztatása szerint ugyan az intézményben jelenleg nincs betöltetlen szakdolgozó álláshely, és a munkavállalók 90%-a állandónak mondható, azonban ennek ellenére is folyamatosan nő az intézményben a dolgozói fluktuáció. A munkavállalók között többen vannak, akik 1-2 éven belül nyugdíjba vonulnak. A megüresedett szakmai álláshelyek betöltésénél állandó problémát jelent az Intézmény számára, hogy az egyre kevesebb pályakezdőnek egyre kisebb hányada akar az ápolást-gondozást nyújtó bentlakásos intézmények fizikálisan és mentálisan is megterhelő munkaköreiben elhelyezkedni. A munkavállalók az Mt. hatálya alá tartoznak. Az OKJ végzettséggel rendelkező munkatársak nettó 300-350 ezer forint, míg a diplomával rendelkezők nettó 400 ezer forint körüli jövedelemmel rendelkeznek. A gondozók 6-18 óráig, illetve 18-6 óráig tartó, 12 órás megszakítás nélküli munkarendben dolgoznak. Az intézmény dolgozói a meghallgatásuk során a foglalkoztatási körülményekre nem panaszkodtak.

A magas színvonalú ellátáshoz elengedhetetlen a megfelelő létszámú és elhivatott szakmai személyzet, így a vezetőség nagy hangsúlyt fektet **a szakemberek folyamatos továbbképzésére, a szakmai kompetenciák fejlesztésére** is. Az intézménynek a 9/2000. SzCsM rendelet alapján elkészült 2023. évi szakmai továbbképzési terve előírja, hogy valamennyi egészségügyi és szociális végzettségű munkavállalónak kötelező továbbképzésen részt venni. Az intézmény dolgozói

számára továbbképzést szerveztek a következő témákban: Alvászavarok, álmatlanság okai, típusai, tünetei, kezelése; Vizelet inkontinencia típusai, diagnosztikája, kezelése; Ételallergia definíciója, okai, tünetei, kezelése.

A rendelkezésre álló dokumentumok alapján megállapítható, hogy a 25/2017. EMMI rendelet előírásainak megfelelően az intézményből vezetőképzésre kötelezettek rendelkeznek a képzés elvégzéséről szóló tanúsítvánnyal.

Az ügyvezető elmondása szerint az elmúlt időszakban fegyelmi eljárás lefolytatására dolgozóval szemben nem került sor. Az utóbbi években panasz sem az ellátottaktól, sem a hozzátartozóktól nem érkezett.

Az Intézmény kiadásainak 80%-át a személyi jellegű ráfordítások teszik ki.

A helyszíni vizsgálat során elhangzottak szerint a szociális szférában jelentkező szakemberhiány és a nagy arányú fluktuáció következtében az intézmény munkatársaira is megnövekedett mennyiségű többletfeladatok várnak, míg a fokozottabb anyagi megbecsülésükre nincs lehetőség. A szociális dolgozók szakmai és anyagi megbecsülése hosszú távú feladata a mindenkori ágazatvezetőknek. A kiszámítható életpálya jelentősen segítené a minőségi ellátórendszer fejlődését, a komplex szociális ágazati bértábla megalkotása pedig ennek alapját teremthetné meg.

3.) *Az intézményi ellátás tárgyi és infrastrukturális feltételei*

A rendelkezésre bocsátott dokumentumok, illetve a helyszíni vizsgálat tapasztalatai szerint az intézmény az ápolást-gondozást nyújtó bentlakásos intézményekkel szemben támasztott jogszabályi előírásoknak megfelelően működik, így *különösen az 1/2000. SzCsM rendelet 41. §-a és 42. §-a teljeskörűen érvényesülnek.*

Az ügyvezető elmondása és a helyszíni vizsgálat tapasztalatai szerint az intézményben a pszichiátriai beteg személyek ellátása *az 1/2000. SzCsM rendelet 67. § (3) bekezdése¹* rendelkezésének megfelelően, a fogyatékossgal élő személyek ellátásától elkülönítetten történik, akként, hogy a fogyatékossgal élő személyeket a közös épületen belül külön szobákban helyezték el.

Az ügyvezető elmondása és az ellátottak meghallgatása alapján az intézményben fokozott figyelmet fordítanak arra, hogy a lakótársak (szobatársak) kijelölésekor az ellátottak igényei, javaslatai – bizonyos keretek között – figyelembevételre kerüljenek, ezzel is hozzájárulva az intézményi rend és a nyugalom fenntartásához. Így például az Értelmi Fogyatékosok és Pszichiátriai Betegek Otthonában található 2 db 2 személyes szobából az egyikben egy testvérpár került elhelyezésre.

Lakószobaként az egy ellátottra előírt 6 m² lakóterület biztosított, a lakószobákban 2, 3 vagy 4 személy kerül elhelyezésre. Az Értelmi Fogyatékosok Otthonában 3 db 4 ágyas szoba, míg az Értelmi Fogyatékosok és Pszichiátriai Betegek Otthonában 5 db négyágyas, 4 db háromágyas és 2 db kétágyas szoba került kialakításra, amelyek világosak, otthonosak, megfelelően tágasak és kulturált bútorokkal felszereltek, barátságosak és a lakók ápolási szükségletének, életkorának megfelelően berendezettek (Lásd: 2. számú melléklet). A közösségi használatra szolgáló helyiségek tágasak, modernek. Az előzetes bejelentés nélkül megtartott helyszíni vizsgálat alkalmával **az intézmény valamennyi helyisége rendezett, tiszta volt.**

*A higiénés körülmények az Intézmény teljes területén maradéktalanul megfelelőek voltak a helyszíni vizsgálat idején. A lakószobákban, a közös használatú terekben, a mosdókban és a fürdőhelyiségekben munkatársaim tisztaságot és rendet tapasztaltak. Ágyipoloska fertőzés az Intézményben nem történt. Az illemhelyek száma és a **testi higiéné biztosításához a jogszabályban előírt feltételek adottak**, 10 ellátottra legalább egy darab fürdőkád vagy zuhanyzó áll rendelkezésre, mozgáskorlátozott WC, akadálymentes zuhanyzó kiépítésre került, biztosított a folyamatos fűtés és melegvíz-szolgáltatás (Lásd: 9. számú melléklet).*

A helyszíni vizsgálat tapasztalatai szerint az Intézmény teljes mértékben **akadálymentesített** a mozgás-, a látás- és a hallássérült személyek számára egyaránt (Lásd: 6. és 10. számú melléklet).

¹ Az 1/2000. SzCsM rendelet 67.§ (3) bekezdése szerint a pszichiátriai betegek otthona a személyes gondoskodás más formáival együtt csak akkor szervezhető, ha az ellátást igénybe vevő elkülönített ellátása biztosított.

Az intézményt nagy park veszi körül, amely biztosítja az ellátottak pihenését és kikapcsolódását. A park egy részén veteményeskert került kialakításra (Lásd: 3. számú melléklet), egy másik részén pedig sertéstelep volt, amely azonban a jelenlegi gazdasági körülmények között már nem tudott rentábilisan működni, így ezen tevékenységet – bár a lakók szerették ezt a foglalkozást – a közelmúltban megszüntették.

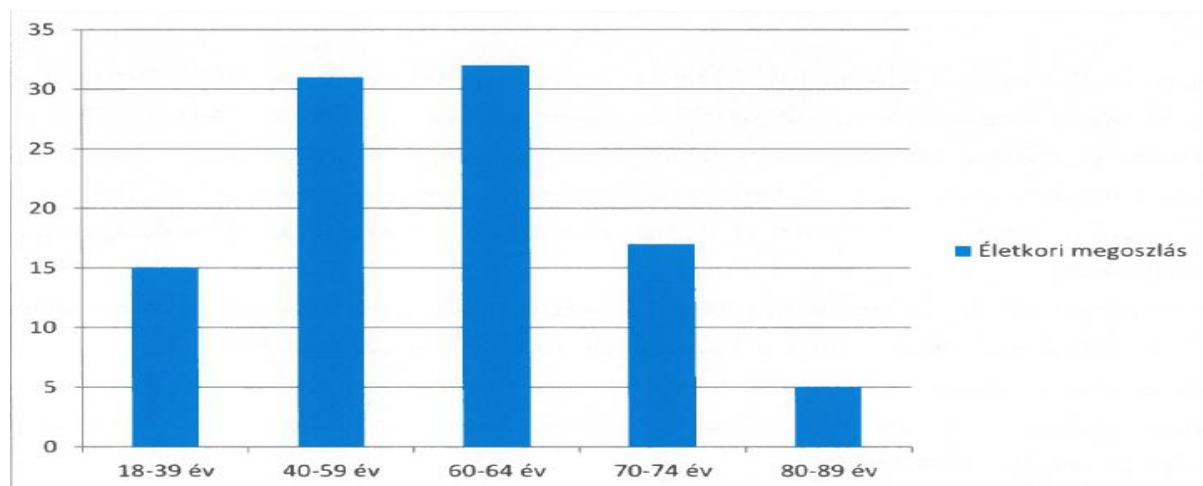
Az Intézmény két személygépjárművel rendelkezik. Az Intézmény ezekkel biztosítja az ellátottak egészségügyi szakrendelésre történő szállítását, valamint az anyagbeszerzést.

4.) A férőhelyek kihasználtsága

A rendelkezésre bocsátott dokumentumok és az ügyvezető elmondása szerint az Intézmény teljes férőhelykihasználtság mellett működik, jelenleg 48 nagykorú férfi ellátott él az Intézményben. Közülük 18 fő súlyos és középsúlyos értelmi, vagy halmozottan fogyatékos személy, 30 fő pedig pszichiátriai beteg,

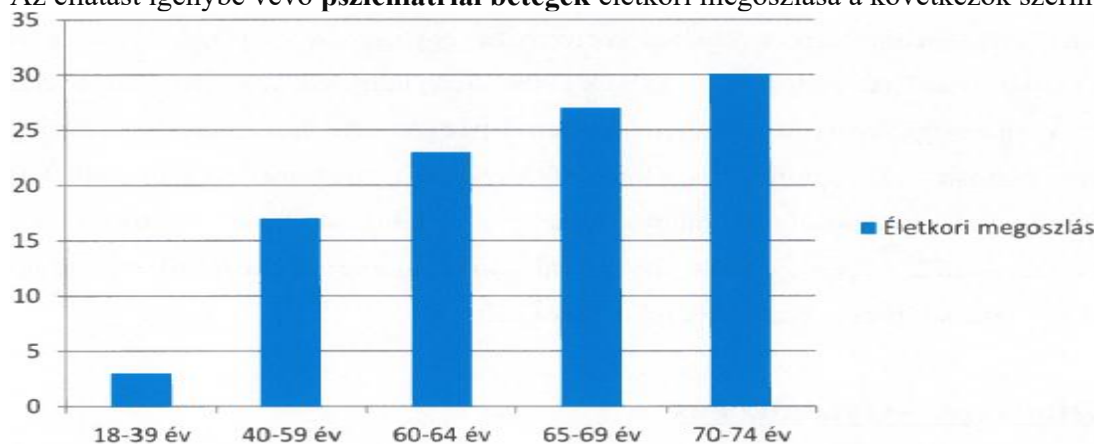
A Szakmai Program szerint a *fogyatékos személyek ápoló-gondozó otthonába* az a fogyatékossgal élő személy vehető fel, akinek oktatására, képzésére, foglalkoztatására, valamint gondozására csak intézményi keretek között van lehetőség. *A pszichiátriai betegek ápoló-gondozó otthonában* azon betegek ellátása történik, akik nem veszélyeztető állapotúak, akut gyógyintézeti kezelést nem igényelnek és egészségi állapotuk, valamint szociális helyzetük miatt önmaguk ellátására segítséggel sem képesek.

Az ellátást igénybe vevő **fogyatékossgal élő személyek** életkori megoszlása a 2023. évi közhasznúsági jelentés adatai alapján a következők szerint alakul:

Az ellátást igénylők átlagéletkora alacsony. Általános tendencia, hogy még mielőtt a fogyatékossgal élő személy nagykorúvá válna, benyújtják az elhelyezési kérelmét.

Az ellátást igénybe vevő **pszichiátriai betegek** életkori megoszlása a következők szerint alakul:

Az ügyvezető elmondása szerint az intézmény bővítésére a várólistán lévők és az érdeklődések száma alapján volna igény, azonban a szükséges források hiánya miatt erre jelenleg nincs lehetőség. Az intézményi várólistán jelenleg 7 fő fogyatékossgal élő személy és 3 fő pszichiátriai beteg szerepel. Az elhelyezésükre akár éveket is várni kell.

Az intézményben **csak férfi ellátottak** élnek. Női lakók elhelyezésére az ügyvezető szerint nincs lehetőség, ugyanis a különmű fogyatékossgal élő személyek egyidejű ellátásának tárgyi feltételei (pl. külön női illemhelyiség és mosdó) az intézményben nem adóttak. Az intézményben így intimszoba kialakítására sem került sor, azonban az ügyvezető elmondása szerint erre az ellátottak részéről még nem is volt igény.

Az ügyvezető elmondása szerint a COVID 19 járvány óta az intézmények közötti kapcsolatok megszűntek, így szervezett módon jelenleg nincs lehetőség a társas kapcsolatok bővítésére, azonban keresik az intézményközi kapcsolatok újbóli kiépítésének lehetőségét. Azonban mivel az intézmény nyílt (az ellátottak a házirend keretei között bármikor elhagyhatják azt), így nem szervezett formában az ellátottaknak a társas kapcsolat kialakítására az intézményen kívül is van lehetősége.

5.) *Az Intézményi ellátás szolgáltatási elemeiről*

A Szakmai Program szerint az intézmény az Szocvtv. 67. §-ának megfelelően teljes körű ellátást nyújt az ott elhelyezettek számára, így biztosítja a napi huszonnégy órás felügyeletet, a folyamatos fűtés- és melegvíz-szolgáltatást, saját konyhával oldja meg a napi legalább háromszori étkeztetést, amely szükség esetén speciális, diétás táplálkozást is magában foglal. Az intézmény biztosítja továbbá az ellátottak ruházattal, illetve textíliával való ellátását.

Az étkezést a fenntartó biztosítja a Berettyóújfalu, Mátyás utca 1. szám alatti székhelyen található főzőkonyháról. Az étrend összeállításakor a lakók életkori sajátosságait, az orvosi javaslatnak megfelelő speciális érendet figyelembe veszik. Amennyiben szükséges, megoldott az ételek pépesítése is. A járóképes ellátottak étkeztetése a közös ebédlőben valósul meg, míg a fekvő, mozgásképtelen ellátottak részére a lakószobákban történik az étkeztetés biztosítása.

A mindennapi élethez igény szerint biztosítják a **ruházatot**, amely azon ellátottaknál fontos, akik nem rendelkeznek jövedelemmel, illetve nagyon kevés jövedelemmel rendelkeznek. Az ő részükre az intézmény biztosítja az évszaknak megfelelő legalább két váltás felső ruházatot, cipőt és legalább három váltás fehérneműt, hálóruhát és sportruházatot (*Lásd: 4. számú melléklet*).

A ruhaneműk kiválasztásába az ellátottaknak beleszólást engednek. Ezen felül, igény esetén (pl. egy ünnepi eseményre) ruhakölcsönzésre is van lehetőség. A lakók ruházatának mosásáról, vasalásáról, javításáról az intézményben működő mosoda dolgozói gondoskodnak, ezért a lakóknak külön fizetnie nem kell. Az intézmény a lakók részére a legalapvetőbb **tisztálkodási szereket** biztosítja (szappan, fogkrém, sampon, WC papír).

Az egészségügyi ellátás keretében a háziorvos és a pszichiáter szakorvos is megbízási szerződés alapján látja el feladatait. Az intézmény háziorvosa a hivatalos heti rendelési idején túl igény esetén akár személyesen, akár telefonon bármikor elérhető.

A pszichiáter orvos a teendőit kéthetente 4 órában, a szombati napokon látja el (*Lásd: 8. számú melléklet*), de a hivatalos heti rendelési idején túl igény esetén személyesen és telefonon is elérhető.

Rendelési időn kívül a műszakvezető szakképzett ápoló dönt az ügyeletes orvos vagy mentő hívásának szükségességéről.

Az intézmény az ellátottak számára esetenként egyéb szakorvosi szűrővizsgálatokat biztosít (pl. szemészet, urológia, bőrgyógyászat), amelyek időpontjáról az ellátottak időben tájékoztatást kapnak. A sürgősségi ellátás a Berettyóújfalui Kórházban, az ügyeleti ellátás szintén Berettyóújfaluban elérhető. Betegszállításra lehetőség van az intézmény gépkocsijának (*Lásd: 7. számú melléklet*) igénybevételeivel is, az ellátottak számára térítésmentesen. Ebben az esetben kísérő biztosítása szükséges. A fekvőbetegek szállítása a mentőszolgálat igénybevételeivel történik.

Az intézmény gondoskodik az ellátottak gyógyszereiről, a gyógyászati segédeszközök beszerzéséről, az ápolási, gondozási feladatok ellátásáról. A **gyógyszerelosztást** a központi gyógyszerelő által kiadott gyógyszerek alapján végzik az osztályon dolgozó szakemberek, az orvos által előírt adagolás szerint, a mindenkori szakmai rendeletben meghatározottak alapján. Az

ellátottak eltávozása, távolléte esetén az alaplistás gyógyszereket maximum 30 napra az intézmény adja, hosszabb távollét esetén a lakó az orvostól receptet kap.

A COVID járvány idején az intézmény lakói közül 6 személy hunyt el a betegségben. MRSA fertőzés az intézményben nem történt.

Az ellátottak az arra kijelölt helyen dohányozhatnak, továbbá az alkalmoszerű alkoholfogyasztás nem tiltott, a túlzott alkoholfogyasztás azonban nem megengedett.

A bekért dokumentumok és az ügyvezető elmondása szerint, a **mentálhigiénés ellátás** részeként folyamatosan gondoskodnak az ellátottak hasznos időtöltésének megszervezéséről, képességeik, készségeik feltárásáról, fejlesztéséről, szinten tartásáról, terápiás célú foglalkoztatásáról. Az intézmény mindent megtesz az ellátottak testi- szellemi aktivitásának fenntartása, megőrzése érdekében. Az intézmény az ellátott életkorának, egészségi állapotának, képességeinek, egyéni adottságainak figyelembevételével szervez aktivitást segítő előre tervezett fizikai tevékenységet (pl. séta, levegőzés), szellemi és szórakoztató tevékenységet (pl. olvasás, TV nézés, rádió hallgatás), kulturális tevékenységet (pl. rendezvények, ünnepek úgymint anyák napja, nők napja, szüreti multság, karácsony, húsvét) és kirándulásokat. Az intézményben található egy barátságos szabadidőszoba TV-vel, könyvekkel, zenelejátszóval, játékasztallal és egyéb társasjátékokkal felszerelve, ahol az ellátottak sok időt töltenek együtt. Rendszeresen megszervezésre kerül a „csocsóbajnokság”, ami a lakók között nagy népszerűségnek örvend. Az intézmény alapfeladatait meghaladó programok, szolgáltatások köre előre nem meghatározott, azok többnyire eseti jellegűek. Az ügyvezető elmondása, valamint a közhasznúsági jelentés szerint évente egy alkalommal a Balatonra szerveznek egy hetes nyaralást, valamint egynapos kirándulásokat többször is egy évben. Legutóbb Szerencsre látogattak egynapos kirándulás keretében, ahol a csokoládégyárat is meglátogatták. Az előző évben Szabadkígyósról a Wenckheim kastélyba, illetve kisvonattal a Szász-tanyára kirándultak. Az ellátottak minden héten legalább egy alkalommal városi sétában vesznek részt, színházba, moziba járnak kísérővel. Az intézmény az alapfeladatába nem tartozó szolgáltatásokért, programokért (pl. kirándulások) az önköltségének megfelelő összegű térítést kérhet az azt igénybe vevő ellátottaktól.

Az ügyvezető elmondása szerint az intézmény valamennyi egyháznak, **vallásnak** teret biztosít, gondoskodnak az ellátottak szabad vallásgyakorlásához szükséges tárgyi, infrastrukturális feltételekről, a vallási foglalkozások szervezéséről, az intézményen kívüli vallási szertartásokon történő részvételről.

A bekért dokumentumok, valamint az ügyvezető elmondása alapján megállapítható, hogy az intézmény az ellátottak meglévő képességeinek szinten tartása, szociális kompetenciájának fejlesztése, a finommotoros mozgások javítása, a gyógyszeres terápia csökkentése, valamint a demenciakésleltetés és hospitalizáció megelőzése érdekében az 1/2000. SzCsM rendelet 55. §-a szerinti szocioterápiás foglalkozásokat tart, ennek keretében **terápiás és készségfejlesztő foglalkozásokat** szervez. A foglalkozás formái egyénre szabottak az egyéni gondozási tervben megfogalmazott célkitűzésekkel összhangban. Ennek keretében az intézmény a következő terápiákat biztosítja: egyéni és csoportos foglalkozások, fejlesztések, kreatív foglalkozások.

Az Intézmény fejlesztési jogviszonyban történő foglalkoztatás keretében 7 fő részére **fejlesztő foglalkoztatást** szervez. A fejlesztő foglalkoztatás célja az ellátott testi és szellemi képességeinek, valamint a munkavégzéssel összefüggő készségeinek helyreállítása, megőrzése, fejlesztése, az ellátott felkészítése az önálló munkavégzésre. A fejlesztési jogviszony akkor hozható létre, ha az ellátott kompetenciái nem érik el az önálló munkavégzéshez szükséges szintet.

Az intézmény felügyeletét ellátó Magyar Államkincstár 2022. novemberi vizsgálati jegyzőkönyvében foglaltak szerint a fejlesztő foglalkoztatásra történő felvételkor az ellátottak rendelkeztek munka- és szervezetpszichológus érvényes javaslatával arról, hogy alkalmasak a fejlesztő foglalkoztatás keretében történő munkavégzésre, foglalkoztatásuk szükséges, valamint arról, hogy számukra melyik foglalkoztatási forma és milyen munkaidő a leginkább megfelelő. Az Értelmi Fogyatékosok és Pszichiátriai Betegek Otthonában a következő fejlesztő foglalkoztatás működik: általános épület takarítás; zöldterület-kezelés; textil, szörme mosása, tisztítása; háztartási termék előállítás, szolgáltatása saját fogyasztásra. A foglalkoztatásba bevont ellátottak a gyakorlatban mosodai kisegítő munkában, park- és kert gondozásban, takarításban, konyhai kisegítő munkában vehetnek részt az intézmény területén. A korábbiakban folytatott sertésstenyészési tevékenységgel az Intézmény már felhagyott.

A fejlesztő foglalkoztatás mellett 12 fő ellátott **megváltozott munkaképességű munkavállalóként rehabilitációs foglalkoztatásban vesz részt**; szőnyegkészítéssel foglalkoznak az intézmény területén kialakított műhelyben.

Az ellátottak jövedelmükkel maguk rendelkeznek, vásárlásaikat azonban a gondozók segítik, mivel az ellátottak állapotával egyes szolgáltatók korábban többször is visszaéltek.

Az intézmény jó kapcsolatot ápol a helyi önkormányzattal. A település rendezvényein az intézmény ellátottjai rendszeresen részt vesznek.

Az ellátásért **térítési díjat** kell fizetni. A személyi térítési díj felső határa az intézményi térítési díj. Az intézményi térítési díjat a BERÉPO Nonprofit Kft. ügyvezetője határozza meg minden év május 1-ig, felső határa azonban minden esetben az intézményi önköltség, aminek a jelenleg érvényes összege 4.300.-Ft/nap. A térítési díj meghatározásának részletes szabályait az intézmény Házirendje és Szakmai Programja is tartalmazza.

6.) Az ellátottak személyes szabadsága, korlátozó intézkedések alkalmazása

Valamennyi ellátott cselekvőképességet részlegesen, illetve teljesen korlátozó **gondnokság alatt áll**. Az intézményben az ellátottak önálló, önkiszolgáló képessége teljesen hiányzik, vagy csökkent; folyamatos támogatásra, felügyeletre szorulnak.

Az ellátottak személyes szabadságát nem korlátozzák, az **intézmény nyitott**, az ellátottak bármikor szabadon elhagyhatják azt a Házirendben foglaltak szerint. A Házirend szerint az ellátott eltávozása csak abban az esetben tagadható meg, ha kezelőorvosának szakvéleménye az eltávozást nem javasolja az ellátott önmagát vagy másokat veszélyeztető egészségi állapota miatt. A lakók nyugalma érdekében ajánlott továbbá, hogy a lakók a téli időszámítás szerint este 6 óra után, a nyári időszámítás szerint este 8 óra után ne hagyják el az intézményt. Az eltávozást az ellátottnak előzetesen be kell jelentenie az intézmény vezetője által kijelölt személynek, továbbá a visszatérése után is jelentkezni kell az intézmény vezetője által megbízott személynél vagy a szolgálatban lévő nővérnél.

Amennyiben az ellátott távolléte során a visszatérésben bármely módon gátolt, vagy a távollétét bármely okból meg kívánja hosszabbítani, azt írásban vagy telekommunikációs eszközön köteles bejelenteni.

Egy héten egyszer a gondozók és az ellátottak közösen is elmennek egy nagy bevásárlóközpontba, ahol a lakók a pénzükből szabadon vásárolhatnak. Egyebekben az ellátottak igényei szerinti árucikkeket (pl. édesség, dezodor) a gondozók szerzik be, mivel előfordult, hogy az önállóan vásárló ellátottakat a kereskedelmi egységekben megtevesztették.

A **korlátozó intézkedésekről** az Intézmény Házirendje, valamint a korlátozó intézkedések szabályzata rendelkezik. A szabályzat a hatályos jogszabályi rendelkezésekkel összevetve az alábbi pontokban aggályos:

A dokumentumokban az intézmény a veszélyeztető és közvetlen veszélyeztető magatartás definiálásakor a korábbi törvényi fogalomhasználattal él. A fogalmakat az Eütv. 188. § b) és c) pontjainak figyelembevételével pontosítani szükséges.

A Szocvtv. 94/G. § (3) bekezdése alapján az intézmény orvosa a korlátozó intézkedés alkalmazásáról tájékoztatja az intézmény vezetőjét. Az intézményvezető feladata az intézkedéshez szükséges feltételek, illetve szükség esetén a többi ellátott védelmének biztosítása. A korlátozásról az intézményvezető haladéktalanul köteles tájékoztatni a törvényes képviselőt és az ellátottjogi képviselőt. A Szocvtv. e rendelkezésével nincs összhangban a Szabályzat azon pontja, amely szerint az intézményvezető, a vezető ápoló 48 órán belül köteles tájékoztatni az ellátottjogi képviselőt a korlátozó intézkedés, eljárás elrendeléséről, majd annak megszüntetéséről. Az ellátottjogi képviselőt és a törvényes képviselőt ugyanis haladéktalanul tájékoztatni kell.

A korlátozó intézkedés konkrét maximális időtartamát továbbá az 1/2000. SzCsM rendelet 101/A.§ (2) bekezdésének b) pontja értelmében valamennyi korlátozó intézkedési forma, így a kémiai vagy biológiai korlátozás (gyógyszer beleegyezés nélkül történő alkalmazása) esetére is rögzíteni kell.

Az ügyvezető tájékoztatása szerint **korlátozó intézkedés elrendelésére a 2023. évben egy alkalommal került sor**, fizikai korlátozás formájában, az ellátott veszélyeztető magatartására tekintettel (Lásd: 13. számú melléklet). Kémiai, biológiai korlátozás elrendelésére nem volt

szükség. A korlátozás elrendelése, végrehajtása és dokumentálása – a bekért dokumentumok tanúsága szerint – a jogszabályi² előírásoknak megfelelően történt.

Az ügyvezető elmondása szerint bántalmazás az eddigi működés során sem az ellátottak között, sem a dolgozók részéről – eltekintve a kisebb személyes konfliktusoktól – nem fordult elő.

7.) Az ellátott személyek érdekvédelme az Intézményben

Az Intézményben **Érdekképviseleti fórum** működik, amelynek működési szabályait a Házirend tartalmazza. A Házirend szerint a Fórum feladata véleményezni a házirendet, a szakmai programot, az ellátottak részére készített tájékoztatókat, az éves munkatervet. Tájékoztatást kér továbbá az intézményvezetőtől az ellátást érintő kérdésekben. Megtárgyalja az elé terjesztett panaszokat, és intézkedéseket kezdeményezhet a fenntartónál, az intézmény ellenőrzését ellátó hatóságnál, illetőleg más, hatáskörrel rendelkező szervnél, ha az intézmény működésével kapcsolatos jogszabálysértésre utaló jeleket észlel. Az Érdekképviseleti Fórum tagjai: 2 fő ellátott, 1 fő dolgozó, 1 fő a fenntartó képviselőjében, 1 fő a gondnokok és a hozzátartozók képviselőjében. A tagok megbízatása 4 évre szól. A Fórum szükség szerint, de évente legalább egy alkalommal ülésezik, amely ülésekre az ellátottjogi képviselő is meghívást kap.

Az intézmény területén **panaszládát** is kihelyeztek, amelyet heti rendszerességgel ürítenek. Emellett az ellátottak panaszait a dolgozók felé szóban is megfogalmazhatják, segítséget kérhetnek minden ügyükben.

Az ügyvezető tájékoztatása szerint az **ellátottjogi képviselőnek** az intézményben rendszeres fogadóórája nincs, azonban amikor a Komádiban működő fogyatékossgal élő személyeket ellátó intézményben tart fogadó órát, akkor ide is ellátogat. Erre havi rendszerességgel sor kerül. Ezen túl az elérhetősége jól láthatóan, több helyen kifüggesztésre került az intézményben (*Lásd: 11. számú melléklet*). Az ellátottjogi képviselő panasz esetén az ellátásra jogosultak részére önállóan is elérhető, szükség esetén az ügyeletes ápoló nyújt segítséget az ellátottjogi képviselő elérésében.

A Házirend szerint a lakó, a hozzátartozója, valamint a lakó jogait és érdekeit képviselő társadalmi szervezet a panaszát az intézmény ügyvezetőjének, az érdekképviseleti fórum bármely tagjának, vagy az ellátottjogi képviselőnek benyújthatja az intézményi jogviszony megsértése, személyiségi jogainak sérelme, kapcsolattartásának sérelme, az intézmény dolgozóinak szakmai, titoktartási és vagyoni védelmi kötelezettségeinek megszegése, valamint az ellátás körülményei tárgyában. A kivizsgálásra jogosult köteles 15 munkanapon belül intézkedni a panasz kivizsgálásáról. A meghozott döntést, 8 munkanapon belül közölni kell a panasztevővel.

A lakó, a hozzátartozója, valamint a lakó jogait és érdekeit képviselő társadalmi szervezet a kivizsgálásról szóló értesítés után 8 nappal a fenntartónál további panasszal élhet, ha a panasz kivizsgálására jogosult határidőben nem intézkedik, vagy annak intézkedésével nem ért egyet. Az ellátottak érdekvédelmét a más módon nem orvosolható panasz esetében az érdekképviseleti fórum látja el.

Az ügyvezető tájékoztatása szerint ezidáig még nem érkezett olyan ellátotti, hozzátartozói panasz, amelyet az ellátottjogi képviselőnek, az érdekképviseleti fórumnak, vagy a fenntartónak vizsgálnia kellett volna.

8.) Kapcsolattartás

Az ellátást igénybe vevők a hozzátartozókkal, törvényes képviselőkkel, gondnokokkal a **kapcsolattartás** módját (telefon, levél, személyes találkozás, közvetítő (szociális nővér) szabadon választhatják meg). Amennyiben az intézmény ellátottja hozzátartozójának, gondnokának, törvényes képviselőjének, az ellátottjogi képviselőnek vagy másnak az intézményből telefonálni kíván, erre lehetőség van a minden ellátott által hozzáférhető helyen kihelyezett kártyás, nyilvános telefon igénybevételeivel (*Lásd: 12. számú melléklet*).

Az ügyvezető elmondása szerint a kapcsolattartás rendszeressége változó, egyeseket soha nem látogatnak, másokhoz heti, illetve havi rendszerességgel érkeznek látogatók. Nagyon kevés ellátottat visznek haza a hozzátartozók, általában egy-egy hétvégére. Az intézményben

² 1/2000. SzCsM rendelet, az Eütv., valamint a pszichiátriai betegek intézeti felvételének és az ellátásuk során alkalmazható korlátozó intézkedések szabályairól szóló 60/2004. (VII. 6.) ESzCsM rendelet

meghatározott látogatási idő nincs, azonban kéri a látogatókat, hogy az ellátottak napirendjéhez igazodjanak.

III. A vizsgálat megállapításainak értékelése az alapvető jogokkal összefüggésben

1.) A hatáskör tekintetében

A feladat- és hatáskörömet, valamint ennek ellátásához szükséges vizsgálati jogosultságaimat az Ajbt. határozza meg. Az Ajbt. 1. § (3) bekezdése alapján az alapvető jogok biztosa – a civil társadalom, különösen a fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek bevonásával – biztosítja a Fogyatékossgügyi Egyezmény 33. cikk 2. pontja szerinti független mechanizmus feladatainak teljesítését. Az Ajbt. 39/O. § (1) bekezdése értelmében az alapvető jogok biztosa a *fogyatékossgügyi független mechanizmussal kapcsolatos feladatainak* teljesítése érdekében rendszeresen vizsgálja – a 18. § (1)-(7) bekezdésére tekintet nélkül, beadvány és felmerült visszasság hiányában is – a fogyatékossgal élő személyek jogainak a a Fogyatékossgügyi Egyezmény előírásainak való megfelelés szerinti érvényesülését.

Tekintettel arra is, hogy az Ajbt. 39/O. § (2) bekezdés alapján az alapvető jogok biztosa a 18. § (4) bekezdésében meghatározottakon túlmenően természetes személy alapvető jogával kapcsolatos visszasság megszüntetése érdekében hivatalból eljárást folytat, ha a fogyatékossgal élő személy nem képes jogai védelmében fellépni vagy beadvány benyújtása aránytalan nehézséget jelentene számára, a *fogyatékossgügyi független mechanizmus egyik vizsgálati céljaként a nagylétszámú bentlakásos intézményekben élő személyek alapvető jogai érvényesülésének monitorozását* határoztam meg.

Az Ajbt. 18. § (1) bekezdése alapján az alapvető jogok biztosához bárki fordulhat, ha megítélése szerint közigazgatási szerv [...] vagy *közszolgáltatást végző szerv* (a továbbiakban együtt: hatóság) tevékenysége vagy mulasztása a beadványt tevő személy alapvető jogát sérti vagy annak közvetlen veszélyével jár (a továbbiakban együtt: visszasság), feltéve, hogy a rendelkezésre álló közigazgatási jogorvoslati lehetőségeket – ide nem értve a közigazgatási pert – már kimerítette, vagy jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva. Az Ajbt. 18. § (2) bekezdés a) pontja szerint az állami vagy önkormányzati feladatot ellátó szerv, illetve e feladat ellátásában közreműködő szerv közszolgáltatást végző szervnek minősül.

Az ombudsmani gyakorlat a *közszolgáltatást végző szervek* fogalmkörébe tartozónak tekinti a szociális ellátást nyújtó, így a fogyatékossgal élő személyeket gondozó bentlakásos intézményeket, amelyekre az ombudsman vizsgálati jogosultsága – az Ajbt. hatásköri szabályai értelmében – egyértelműen kiterjed.

Az Ajbt. 1. § (2) bekezdésének d) pontja kimondja, hogy az alapvető jogok biztosa – különösen hivatalból indított eljárások lefolytatásával – megkülönböztetett figyelmet fordít a leginkább veszélyeztetett társadalmi csoportok jogainak védelmére.

Az Ajbt. 18. § (4) bekezdése alapján az alapvető jogok biztosa a hatóságok tevékenysége során felmerült, az alapvető jogokkal kapcsolatos visszasság megszüntetése érdekében hivatalból eljárást folytathat. *A hivatalból indított eljárás természetes személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportját érintő visszasság kivizsgálására vagy egy alapvető jog érvényesülésének átfogó vizsgálatára irányulhat.*

2.) Az érintett alapvető jogok és alkotmányos elvek tekintetében

Az alapvető jogok biztosa egy adott társadalmi probléma mögött álló összefüggésrendszer feltárása során autonóm, objektív és neutrális módon, kizárólag alapjogi érvek felsorakoztatásával és összevetésével tesz eleget mandátumának. Az ombudsmani intézmény megalakulása óta az országgyűlési biztos következetesen, zsinórmértékként támaszkodott az Alkotmánybíróság alapvető jogállami garanciákkal és az alapjogok tartalmával kapcsolatos elvi megállapításaira, valamint – az ombudsmani jogvédelem speciális vonásainak megfelelően – alkalmazta az alapjog-korlátozás alkotmányosságát megítélni hivatott alapjogi tesztek.

A jelentés megállapításaival összefüggésben ismételten hivatkozom arra, hogy az Alaptörvény vonatkozó rendelkezéseinek szövege az Alaptörvény Negyedik Módosításának

hatálybalépését követően továbbra is nagyrészt megegyezik az Alkotmányban foglaltakkal, az alkotmányos követelmények és alapjogok tekintetében jellemzően nem tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek ellentétesek volnának a korábbi az Alkotmány szövegével. Az Alkotmánybíróság a 22/2012. (V. 11.) AB határozatában arra mutatott rá, hogy „*az előző Alkotmány és az Alaptörvény egyes rendelkezései tartalmi egyezősége esetén éppen nem a korábbi alkotmánybírósági döntésben megjelenő jogelvek átvételét, hanem azok figyelmen kívül hagyását kell indokolni*”. Az Alkotmánybíróság ugyanakkor a 13/2013. (VI. 17.) AB határozatában azt emelte ki, hogy az adott határozatban vizsgált törvényi rendelkezések esetében már az Alaptörvény Negyedik Módosítása alapján jár el a korábbi alkotmánybírósági határozatokban foglaltak felhasználhatóságát illetően. A testület ennek kapcsán elvi érveléssel mondta ki, hogy „*az Alkotmánybíróság a hatályát veszített alkotmánybírósági határozat forrásként megjelölésével, a lényegi, az adott ügyben felmerülő alkotmányossági kérdés eldöntéséhez szükséges mértékű és terjedelmű tartalmi vagy szövegszerű megjelenítéssel hivatkozhatja, vagy idézheti a korábbi határozataiban kidolgozott érveket, jogelveket. Az indokolásnak és alkotmányjogi forrásainak ugyanis a demokratikus jogállamban mindenki számára megismerhetőnek, ellenőrizhetőnek kell lennie, a jogbiztonság igénye az, hogy a döntési megfontolások átláthatóak, követhetőek legyenek. A nyilvános érvelés a döntés indoklásának lételapja. A korábbi határozatokban kifejtett érvek felhasználhatóságát az Alkotmánybíróság mindig esetről esetre, a konkrét ügy kontextusában vizsgálja.*”

Ha összevetjük az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében, II. cikkében, valamint XV. cikk (1)-(2) és (5) bekezdésében foglaltakat a korábbi Alkotmány 2. § (1) bekezdésének, 54. § (1) bekezdésének és 70/A. § (1)-(3) bekezdésének a szövegével, akkor az állapítható meg, hogy a vizsgálat tárgyát képező alapvető jogok védelme tekintetében nem hoz olyan koncepcionális változást az Alaptörvény szövege, mely a korábbi alkotmánybírósági gyakorlat elvetését, vagy jelentős tartalmi átértékelését alátámasztaná. Így elvi megállapításaim megfogalmazása, az alapjogok és az alkotmányos elvek értelmezése során irányadónak tekintem az Alkotmánybíróság által mind az Alaptörvény hatályba lépését megelőzően, mind pedig az azt követően meghozott határozataiban, azok indoklásában kifejtett megállapításokat, következtetéseket.

2.1. A jogállamiság elve

Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése alapján **Magyarország független, demokratikus jogállam**. Az Alkotmánybíróság töretlen gyakorlata alapján ennek a jogállami minőségnek nélkülözhetetlen eleme a jogbiztonság. Ahogyan pedig arra az Alkotmánybíróság felhívta a figyelmet a 30/2012. (VI. 27.) AB határozatában, az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése és az Alkotmány 2. § (1) bekezdése azonosan deklarálnak a jogállami klauzulát, tehát az eddig kialakított alkotmánybírósági gyakorlat relevánsnak tekinthető a vizsgálat során. Az Alkotmánybíróság által gyakran hivatkozott tétel, hogy a jogbiztonság az állam – s elsősorban a jogalkotó – kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek a norma címzettjei számára. *A jogbiztonság nem csupán az egyes normák egyértelműségét követeli meg, de az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatóságát is.* A jogállamiság elvéből folyó követelmény a közhatalom, a közigazgatás törvény alá rendeltsége: a közhatalommal rendelkező szervek a jog által megállapított működési rendben, a polgárok számára megismerhető és kiszámítható módon szabályozott korlátok között fejtik ki tevékenységüket. Nem hagyható figyelmen kívül továbbá, hogy a kiszámíthatóság – beleértve az egységes jogalkalmazást – és az eljárási garanciák biztosítása szorosan összekapcsolódik az egyes alanyi alapjogok, szabadságjogok védelmével, mintegy kölcsönösen feltételezik egymást.

2.2. Az emberi méltósághoz való jog

A CRPD 3. cikke alapelveként deklarálnak a veleszületett méltóság elvét és annak tiszteletben tartását. Az Alaptörvény II. cikke alapján az emberi méltóság sérthetetlen, minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz. Az Alaptörvény hatálybalépését követően is hivatkozási pontot jelentő alkotmánybírósági gyakorlat az emberi méltósághoz való joggal kapcsolatosan arra

hívja fel a figyelmet, hogy a méltóság az emberi élettel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő. Az egyenlő méltósághoz való jog az élethez való joggal egységben azt biztosítja, hogy ne lehessen emberi életek értéke között jogilag különbséget tenni.

Emberi méltósága és élete mindenkinek érinthetetlen, aki ember, függetlenül fizikai és szellemi fejlettségétől, illetve állapotától, és attól, hogy emberi lehetőségéből mennyit valósított meg, és miért annyit. A méltósághoz való jognak részét képezi az is, hogy minden embert másokkal egyenlő méltóságú személyként kell kezelni, vagyis az egyes emberek és embercsoportok között tilos indokolatlan, észszerűtlen különbséget tenni.

Az Alkotmánybíróság az ember életét és méltóságát egységben szemlélte, ami azt jelenti, hogy nem választhatóak külön az ember társadalmi és biológiai dimenziójához fűződő jogok. Az emberi méltósághoz fűződő jog az alkotmánybíróság gyakorlatában nem a személy szubjektumától függő méltóságérzethez kapcsolódott, hanem azt jelentette, hogy a jog az életet az emberi minőséggel együtt ismeri el, és kapcsol ahhoz elidegeníthetetlen jogokat.

Az emberi méltósághoz való jog a természetes személyek autonómiáját jelenti, az önrendelkezésüknek egy olyan, mindenki más rendelkezése alól kivont magja van, amelynél fogva az ember alany marad, s nem válhat eszközzé vagy tárggyá. A méltósághoz való jognak ez a felfogása különbözteti meg az embert a jogi személyektől, amelyek teljesen szabályozás alá vonhatók, nincs érinthetetlen lényegük.

Az Alkotmánybíróság már az egyik első, 1990-ben hozott döntésében kimondta, hogy az emberi méltósághoz való jog általános személyiségi jog, amelynek egyes fontos eleme az önrendelkezés szabadsága. E határozatban hívták fel a figyelmet arra, hogy az önrendelkezési jog – mint az összes különös személyiségi jog – az egyén autonómiáját, az egyéni döntés szabadságát védi.

2.3. A hátrányos megkülönböztetés tilalma, a fogyatékkal élők védelme

A CRPD 5. cikke deklarálja, hogy a törvény előtt minden személy egyenlő, és mindenféle hátrányos megkülönböztetés nélkül jogosult a törvények által nyújtott védelemre és kedvezményre. A CRPD 5. cikk 2. pontja alapján a részes államok megtiltanak a fogyatékosok alapján történő bármilyen hátrányos megkülönböztetést, és minden téren biztosítják a fogyatékosokkal élő személyek számára a hátrányos megkülönböztetéssel szembeni egyenlő és hatékony jogi védelmet. A CRPD 5. cikk 3. pontja értelmében: az egyenlőség előmozdítása és a hátrányos megkülönböztetés eltörlése érdekében a részes államok minden megfelelő lépést megtesznek, így biztosítva az ésszerű alkalmazkodást.

Az Alaptörvény XV. cikkének (2) bekezdése a korábbi Alkotmány 70/A. § (2) bekezdéséhez hasonlóan tartalmazza a diszkrimináció tilalmát, mely szerint Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.

Az Alaptörvény XV. Cikk (4) bekezdése továbbá előírja, hogy Magyarország az esélyegyenlőség megvalósulását külön intézkedésekkel segíti, a XV. cikk (5) bekezdése emellett külön is kiemeli, hogy Magyarország külön intézkedésekkel védi a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.

Az Alkotmánybíróság a 42/2012. (XII. 20.) AB határozatban megállapította, hogy az Alaptörvény XV. cikke változatlan tartalommal fenntartja az egyenlőség általános, nem csak az alapjogokra kiterjedő – vagy, ahogy az Alkotmánybíróság gyakran nevezte: a “jogegyenlőség” – követelményét és a hátrányos megkülönböztetés tilalmát.

A két évtizedes, töretlen, az Alaptörvény fenti rendelkezése alapján továbbra is irányadónak tekinthető alkotmánybírósági gyakorlat rögzíti, hogy a *hátrányos megkülönböztetés tilalma* arra vonatkozik, hogy a jognak mindenkit egyenlőként, egyenlő méltóságú személyként kell kezelnie, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell a jogosultságok és kedvezmények elosztásának szempontjait meghatározni. A megkülönböztetés alkotmányossága tekintetében az Alkotmánybíróság két mércét alkalmazott. Az alkotmányos alapjogok tekintetében megvalósuló

egyenlőtlen bánásmód esetén annak alkotmányossága az alapvető jogok korlátozására irányadó szükségességi-arányossági teszt alapján ítélt meg.

Bár az Alkotmány – ahogyan az Alaptörvény is – szövegszerűen csak az alapvető jogok tekintetében tiltotta a hátrányos megkülönböztetést, az Alkotmánybíróság szerint e tilalom, ha a megkülönböztetés sérti az emberi méltósághoz való alapvető jogot, kiterjed az egész jogrendszerre.

Az egyenlő bánásmóddal és az esélyegyenlőséggel összefüggésben érdemes arra is utalni, hogy az alapvető jogok biztosa számára az Ajbt. immár fontos célként fogalmazza meg a *leginkább veszélyeztetett társadalmi csoportokhoz* tartozó személyek jogainak fokozott védelmét, ugyanakkor eddig az országgyűlési biztosok – külön törvényi felhívás nélkül is – kiemelt figyelmet fordítottak az ebbe a csoportba tartozók alapvető jogainak a védelmére.

A töretlen ombudsmani gyakorlat alapján nyilvánvalóan e személyi körbe tartoznak a gyermekek, a nők, az idősek, a fogyatékossgal élő személyek, a betegek, ezen belül pedig kiemelten a pszichiátriai betegek, továbbá a fogvatartottak, a hajléktalanok.

A felsorolt egyes társadalmi csoportok más és más okokból (például az egzisztenciális helyzetük, életkoruk, egészségi vagy mentális állapotuk miatt) minősülhetnek veszélyeztetettnek, a közös pont bennük egyfelől az, hogy helyzetük miatt kiszolgáltatottak valamennyi állami, közhatalmi beavatkozással szemben. Másfelől esetükben súlyos és közvetlen következményekkel járhat az is, ha az állam nem tesz eleget egyes alkotmányos feladatainak, a speciális, rászorultakat segítő szabályozás és gyakorlat kialakításával, fenntartásával kapcsolatos kötelezettségeit nem, vagy nem megfelelően látja el. Legyen szó ugyanakkor indokolatlan közhatalmi beavatkozásról, vagy éppen állami feladat, kötelezettség elmulasztásáról, az érintettek jog-, illetve érdekérvényesítő képessége minimális.

A hátrányos megkülönböztetés tilalma és az esélyegyenlőség előmozdítása az állam számára eltérő jellegű, de szorosan összekapcsolódó feladatot jelent. A jogegyenlőség megteremtése, az egyenlő méltóságú személyként kezelés biztosítása elsődleges állami kötelezettség, míg az esélyegyenlőség elősegítése az állam részéről egy jogi lehetőséget biztosít, ugyanakkor bizonyos, valamely tulajdonságuk (pl. életkor, betegség, testi fogyatékossg) okán sajátos, kiszolgáltatottabb helyzetük miatt objektíve hátrányba kerülő személyek csoportjainál az állami beavatkozás nem fakultatív feladat: az állam köteles hatékony lépéseket tenni az eredendően, súlyosan egyenlőtlen helyzet felszámolására..

A CRPD preambuluma szerint a részes államok elismerik, hogy bárkinek a fogyatékossg alapján történő hátrányos megkülönböztetése az emberi személy veleszületett méltóságának és értékének megsértése. A CRPD 4. cikk 1-2. pontja szerint a részes államok kötelezettséget vállalnak arra, hogy biztosítják és elősegítik valamennyi alapvető emberi jog és szabadság teljes megvalósulását valamennyi fogyatékossgal élő személy számára, a fogyatékossg alapján történő bármiféle hátrányos megkülönböztetés nélkül. Ennek érdekében a részes államok vállalják, hogy: a) meghoznak minden megfelelő jogalkotási, közigazgatási és egyéb intézkedést az Egyezményben foglalt jogok végrehajtása érdekében; b) megtesznek minden megfelelő intézkedést, ideértve a jogalkotási lépéseket a fogyatékossgal élő személyek hátrányos megkülönböztetését tartalmazó törvények, rendelkezések, szokások és gyakorlat módosítása vagy eltörlése érdekében..

2.4. A nemzetközi jogi kötelezettségek és a belső jog összhangja

Az Alaptörvény Q) cikk (2) bekezdése értelmében Magyarországnak a nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítania kell a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját, jelen esetben azt, hogy a magyar jogi szabályozás megfeleljen a CRPD által felállított és a Bizottság által jelzett kötelezettségeknek.

Ebbe nemcsak az tartozik bele értelemszerűen, hogy a jogrendszerben nem maradhatnak olyan szabályok, amelyek nem egyeztethetőek össze a CRPD rendelkezéseivel, hanem az is, hogy ahol szükséges, ott a jogalkotó érdemi és hatékony lépéseket tegyen a hiányzó szabályozás megalkotása érdekében.

A CRPD 4. cikke a következők szerint rendelkezik az általános kötelezettségekről:

„1. A részes államok kötelezettséget vállalnak arra, hogy biztosítják és elősegítik valamennyi alapvető emberi jog és szabadság teljes megvalósulását valamennyi fogyatékossgal élő személy számára, a fogyatékossgal alapján történő bármiféle hátrányos megkülönböztetés nélkül. Ennek érdekében a részes államok vállalják, hogy:

- a) meghoznak minden megfelelő jogalkotási, közigazgatási és egyéb intézkedést a jelen Egyezményben foglalt jogok végrehajtása érdekében;
- b) megtesznek minden megfelelő intézkedést, ideértve a jogalkotási lépéseket a fogyatékossgal élő személyek hátrányos megkülönböztetését tartalmazó törvények, rendelkezések, szokások és gyakorlat módosítása vagy eltörlése érdekében;
- c) figyelembe veszik a fogyatékossgal élő személyek emberi jogainak védelmét és előmozdítását valamennyi politika és program során;
- d) tartózkodnak minden olyan cselekedetben és gyakorlatban való részvételtől, amely nem összeegyeztethető a jelen Egyezménnyel, és biztosítják, hogy a hatóságok és közintézmények a jelen Egyezménnyel összhangban tevékenykedjenek;
- e) minden megfelelő intézkedést meghoznak bármely személy, intézmény vagy magánvállalkozás által a fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetés felszámolása érdekében;
- f) kutatásokat és fejlesztéseket valósítanak meg vagy segítenek elő az egyetemesen tervezett áruk, szolgáltatások, eszközök és létesítmények vonatkozásában, a jelen Egyezmény 2. cikkében meghatározottak szerint, amelyek a lehető legkisebb változtatással és anyagi ráfordítással megfelelnek a fogyatékossgal élő személyek speciális igényeinek, elősegítve felhasználhatóságukat és használatukat, valamint elősegítik az egyetemes tervezést a szabványok és irányelvek kidolgozása során;
- g) kutatásokat és fejlesztéseket valósítanak meg, vagy segítenek elő a fogyatékossgal élő személyek számára alkalmas új technológiák, beleértve az információs és kommunikációs technológiákat, a közlekedést/mozgást segítő eszközök, készülékek és segédeszközök elérhetőségének és használatának előmozdítására, elsőbbséget biztosítva az elérhető költséggel járó technológiáknak;
- h) hozzáférhető információkat biztosítanak a fogyatékossgal élő személyek számára a közlekedést segítő eszközökről, a készülékekről és segédeszközökről, ideértve az új technológiákat, csakúgy, mint a segítségnyújtás, támogató szolgáltatások és szolgálatok más formáiról;
- i) előmozdítják a jelen Egyezményben foglalt jogok oktatását a fogyatékossgal élő személyekkel foglalkozó szakemberek és alkalmazottak számára az e jogok által biztosított jobb segítség- és szolgáltatásnyújtás érdekében.

2. Tekintettel a gazdasági, társadalmi és kulturális jogokra minden részes állam vállalja, hogy a rendelkezésre álló erőforrásai felső határáig, és szükség esetén, a nemzetközi együttműködés keretében, intézkedéseket tesz e jogok teljes megvalósításának fokozatosan történő elérése érdekében, fenntartás nélkül, a nemzetközi joggal összhangban, a jelen Egyezményben foglalt kötelezettségek haladéktalan alkalmazására [...].

4. A jelen Egyezményben semmi nem értelmezhető úgy, mint ami befolyásolja a részes állam jogának, vagy az adott részes állam vonatkozásában hatályos nemzetközi jognak a fogyatékossgal élő személyek jogainak hatékonyabb szabályozását biztosító rendelkezéseit. A jelen Egyezményben részes államok joga, szerződésai, szabályozása vagy szokásai által elismert, vagy tartalmazott emberi jogok és alapvető szabadságok nem korlátozhatók vagy csorbíthatók arra hivatkozással, hogy a jelen Egyezmény az adott jogokat vagy szabadságokat nem, vagy csak kisebb mértékben ismeri el [...].”

A szerződések jogáról szóló Bécsi szerződés³ 31. cikke értelmében a szerződést jóhiszeműen, kifejezéseinek szövegösszefüggésükben szokásos értelme szerint, valamint tárgya és célja figyelembevételével kell értelmezni. A CRPD 1. cikke értelmében „A jelen Egyezmény célja valamennyi emberi jog és alapvető szabadság teljes és egyenlő gyakorlásának előmozdítása, védelme és biztosítása valamennyi fogyatékossgal élő személy számára, és a velük született méltóság tisztelgetben tartásának előmozdítása.”

³ Magyarországon kihirdette az 1987. évi 12. törvényerejű rendelet

A CRPD alapelvei között elsőként említi továbbá, hogy a fogyatékossgal élő személyeket is megilleti a veleszületett méltóság, az egyéni autonómia tisztelete, beleértve a saját döntés meghozatalának szabadságát és a személyek függetlenségét.⁴

Ebből következően a jelentés tartalmában az emberi méltóság alapjogi védelmének primátusából vezeti le a fogyatékossgal élő személyeket megillető további és felhívott alapjogok érvényesülésének problémáit.

Mindehhez kapcsolódóan kiemelem, hogy a fogyatékossgtudomány szakértői szerint paradigmaváltást jelent a CRPD elfogadása. Nagy előrelépést jelentett a fogyatékossgal élő személyek jogainak orvosi szemléletéről a szociális szemléletre való áttérés, azonban ezt követte az újabb lépés: az emberi jogi megközelítés alapján való gondolkodás.

Az emberi jogi szemlélet lényege az inkluzív (az alany autonómiájának a szociális közegben való érvényesülése) és szubsztanciális (lényegi, a fogyatékos embert, mint az emberi jogok alanyát, és nem tárgyát szem előtt tartó) gondolkodásmód.⁵

Az ombudsman alkalmas arra, hogy a maga semleges és kiegyensúlyozó, közvetítő szerepével, illetve a kizárólag az alapjogvédelemre fókuszáló tevékenységével, az ENSZ nemzeti emberi jogi intézményeként valós tartalmat adjon a CRPD-ben foglaltaknak.

3.) Az alapvető jogok és alkotmányos elvek érvényesülése az intézmény működésében

3.1. Önálló életvitel-közösségbe való befogadás

Amint azt valamennyi fogyatékossgüggyel foglalkozó jelentésben kiemelem, a Fot. 2. §-a alapján az államnak, a társadalom szervezeteinek és tagjainak oly módon kell tevékenységüket végezni, hogy az ne okozhasson olyan károsodást, amely fogyatékossg kialakulásához vezet, illetve *olyan körülményeket kell létrehozni, amelyben a fogyatékos emberek képesek lesznek teljesebb életre és a fogyatékossgukból fakadó terheik csökkenthetőek.*⁶

A tervezési, döntési folyamatok során kiemelten kell kezelni a fogyatékos személyek sajátos szükségleteit, és figyelemmel kell lenni arra, hogy a fogyatékos személyek a bárki által igénybe vehető lehetőségekkel csak különleges megoldások alkalmazása esetén élhetnek. A fogyatékos személyeket érintő döntések során tekintettel kell lenni arra, hogy a fogyatékos személyek a társadalom és a helyi közösség egyenrangú tagjai, ezért meg kell teremteni azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik számukra a társadalmi életben való részvételt.

Az állam köteles gondoskodni a fogyatékos személyeket megillető jogok érvényesítéséről, a fogyatékos személyek hátrányait kompenzáló intézményrendszer működtetéséről a nemzetgazdaság mindenkori lehetőségeivel összhangban.⁷

A CRPD *preambuluma* szerint a részes államok elismerik, hogy bárkinek a fogyatékossg alapján történő hátrányos megkülönböztetése az emberi személy veleszületett méltóságának és értékének megsértése. A CRPD 4. cikk 1-2. pontja szerint a részes államok kötelezettséget vállaltak arra, hogy biztosítják és elősegítik valamennyi alapvető emberi jog és szabadság teljes megvalósulását valamennyi fogyatékossgal élő személy számára, a fogyatékossg alapján történő bármiféle hátrányos megkülönböztetés nélkül. Ennek érdekében a részes államok vállalták, hogy meghoznak minden megfelelő jogalkotási, közigazgatási és egyéb intézkedést az Egyezményben foglalt jogok végrehajtása érdekében; valamint megtesznek minden megfelelő intézkedést, deértve a jogalkotási lépéseket a fogyatékossgal élő személyek hátrányos megkülönböztetését tartalmazó törvények, rendelkezések, szokások és gyakorlat módosítása vagy eltörlése érdekében.

Amint azt a CRPD *önálló életvitelről és a közösségbe való befogadásról szóló 19. cikke* rögzíti, „Az Egyezményben részes államok elismerik a fogyatékossgal élő személyek egyenlő jogát a közösségben való élethez és másokkal egyenlő szabad döntéshez való jogát; minden szükséges és hatékony intézkedést megtesznek annak érdekében, hogy a fogyatékossgal élő

⁴ CRPD 3. cikk a) pont

⁵ Theresia Dgener az ENSZ Fogyatékossgügyi Bizottságának alelnöke, az ENSZ Egyezmény kidolgozásának aktív részvevője; 2013. január, Trier, Academy of European Law.

⁶ Fot. 2. § (1) bekezdés

⁷ Fot. 2. § (1), (3)-(4) és (5) bekezdés

személyek teljes mértékben élvezhessék e jogukat és a teljes közösségi befogadást és részvételt, beleértve a következők biztosítását:

a) a fogyatékossgal élő személyeknek másokkal azonos alapon lehetőségük van lakóhelyüknek és annak megválasztására, hogy hol és kivel élnek együtt, és nem kötelezhetőek bizonyos megszabott körülmények között élni;

b) a fogyatékossgal élő személyek számára hozzáférési lehetőséget biztosítanak többféle otthoni, intézményi és egyéb közösségi támogató szolgálathoz, beleértve azt a személyes segítséget, mely a közösségben éléshez és a közösségbe történő beilleszkedéshez, valamint a közösségtől való elszigetelődés és kirekesztődés megelőzése céljából szükséges [...]”.

A CRPD 19. cikkében foglalt önálló életvitelhez való jog többek között azt is jelenti, hogy a fogyatékossgal élő egyének számára minden adott ahhoz, hogy éljenek a választás és az irányítás lehetőségével saját életüket illetően, továbbá az életükkel kapcsolatos minden döntést meghozhassanak.

A személyes autonómia és az önrendelkezés az önálló életvitel alapvető eleme, ideértve a közlekedéshez, az információkhoz, a kommunikációhoz és a személyes segítségnyújtáshoz való hozzáférést, a lakóhelyet, a napirendet, a szokásokat, a tisztességes foglalkoztatást, a személyes kapcsolatokat, a ruházkodást, a táplálkozást, a higiénit és az egészségügyi ellátást, a vallásos, kulturális, szexuális és reprodukciós jogokat. Ezek a tevékenységek az egyén identitásához és személyiségének fejlődéséhez kötődnek: hol élünk, kivel, mit eszünk, szeretnénk-e tovább aludni vagy késő éjszaka lefeküdni, bent vagy kint lenni, (...) vagy szeretnénk-e zenét hallgatni. Ezek a cselekvések és döntések határoznak meg bennünket. Az önálló életvitel az egyén autonómiájának és szabadságának elengedhetetlen része, de nem feltétlenül jelenti azt, hogy egyedül kell élni. Nem értelmezhető kizárólag a napi tevékenységek egyedül történő végzésére való képességként. Inkább választási és ellenőrzési lehetőségnek kell tekinteni, a veleszületett méltóság és az egyéni autonómia tiszteletben tartásának megfelelően, a CRPD 3. cikkének a) pontjában foglaltak szerint. Az önállóság mint személyes autonómia egyik formája azt jelenti, hogy a fogyatékossgal élő személyt nem fosztják meg a választás és az irányítás lehetőségétől a személyes életstílust és a napi tevékenységeket illetően.⁸

A közösségbe való befogadás joga a teljes és hatékony társadalmi részvétel és befogadás elvéhez kapcsolódik, amelyet többek között a CRPD 3. cikkének c) pontja fogalmaz meg. Ez *teljes társadalmi életet és a nyilvánosság számára rendelkezésre álló valamennyi szolgáltatáshoz, valamint a fogyatékossgal élő személyek számára abból a célból rendelkezésre álló támogató szolgáltatásokhoz való hozzáférést foglalja magában, hogy a társadalmi élet minden szférájába teljes mértékben befogadást nyerjenek és azokban részt vehessenek*. Ezek a szolgáltatások többek között a lakhatáshoz, a közlekedéshez, a bevasárláshoz, az oktatáshoz, a foglalkoztatáshoz, a szabadidős tevékenységekhez és a nyilvánosság rendelkezésére álló valamennyi egyéb létesítményhez és szolgáltatáshoz, például a közösségi médiához kapcsolódnak. A jog magában foglalja a közösség minden politikai és kulturális jellegű intézkedéséhez és eseményéhez, többek között a nyilvános találkozókhoz, sporteseményekhez, kulturális és vallási fesztiválokhoz és minden olyan tevékenységhez való hozzáférést, amelyben a fogyatékossgal élő személy részt kíván venni.⁹

3.2. Az intézményben elérhető szolgáltatás vonatkozásában

Az elmúlt években több ombudsmani jelentés¹⁰ rögzítette, hogy a bentlakásos intézményi lét ugyan számos kérdésben megoldást jelenthet a rászoruló személyek hétköznapi élete tekintetében, azonban a nagylétszámú intézmények esetleges diszfunkciói (így pl. a hiányzó személyi és tárgyi feltételek, a túlszűfolttság) miatt olyan kiszolgáltatott helyzetet is teremthetnek, melyek a fogyatékossgal élő személyek alapvető jogai tekintetében visszasság gyanúját vetik fel.

A bekért dokumentumok, valamint a helyszíni ellenőrzés során tapasztaltak és az elhangzottak alapján megállapítható, hogy az Intézmény működési alapelvei, az Intézmény befogadó mérete (mindösszesen 48 személyt lát el), személyi és tárgyi feltételei és a biztosított

⁸ CRPD Kommentár Általános észrevétel a 19. cikkről: Önálló életvitel 16. a) pont.

⁹ CRPD Kommentár Általános észrevétel a 19. cikkről: Közösségbe való befogadáshoz 16. b) pont.

¹⁰ AJB-1195/2017; AJB-816/2021; AJB-466/2021; AJB-1893/2021; AJB-1495/2022.

szolgáltatási elemek segítik és támogatják a fogyatékossgal élő személyek önálló életvitelének, méltó életkörülményeinek megvalósulását.

Az intézmény **tárgyi feltételei** megfelelnek a bentlakásos intézményekre vonatkozó jogszabályi előírásoknak.¹¹ Egy lakószobában sem haladja meg az ellátottak létszáma a 4 főt, és biztosított valamennyi ellátott tekintetében az egy ellátottra előírt legalább 6 négyzetméternyi lakóterület. A lakószobák tiszták, barátságosak és a lakók ápolási szükségletének, életkorának megfelelően berendezettek. A közösségi használatra szolgáló helyiségek tágasak, modernek. Az udvar parkosított és teljeskörűen biztosítja a szabadidő kulturált eltöltésének lehetőségét (*Lásd: 1. számú melléklet*). Az intézmény teljes területe akadálymentesített (*Lásd: 6. és 10. számú melléklet*). A pszichiátriai betegek, illetve a fogyatékossgal élő személyek ellátása az intézményben elkülönítetten történik.

Annak ellenére, hogy az intézményben a **személyi feltételek** jelenleg megfelelően biztosítottak, a megüresedett szakmai álláshelyek betöltése állandó problémát jelent az Intézmény számára. Erre tekintettel az intézmény törekszik a dolgozók szakmai és anyagi megbecsülésére, valamint támogatja a képzések és továbbképzések mind szélesebb körű megvalósulását. Az intézmény a 2023. évi szakmai továbbképzési terve alapján valamennyi egészségügyi és szociális végzettségű munkavállalónak kötelező a továbbképzéseken részt venni. Az intézményben a dolgozókkal szemben elvárás a minőségi munka, az ellátottak tisztelete, szeretete. Az elmúlt időszakban fegyelmi eljárás lefolytatására dolgozóval szemben nem került sor. Az utóbbi években panasz sem az ellátottaktól, sem a hozzátartozóktól az intézményi ellátással összefüggésben nem érkezett. Az intézmény a vizsgálat időpontjában megfelelt az 1/2000. SzCsM rendelet 2. számú mellékletében meghatározott szakmai létszámnak és a képesítési előírásoknak.

Az intézményben, az Szocvtv. 67. §-a szerint gondoskodnak az ellátottak megfelelő életkörülményeiről, a lakhatásról, a 24 órás felügyeletéről, a napi legalább háromszori étkezésről, a ruházattal, illetve textíliával való ellátásról, az egészségügyi ellátásról, a gyógyszerelésről, a gyógyászati segédeszközök beszerzéséről, az ápolásról, a gondozásról, a foglalkoztatásról, és a szabadidő kulturált eltöltésének megszervezéséről.

A bekért dokumentumok és a helyszíni ellenőrzés tapasztalatai alapján megállapítható, hogy az intézményben a lakók **egészségügyi ellátásához** szükséges személyi és tárgyi feltételek, szolgáltatás-elemek rendezettek, így az ellátottak Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdése szerinti testi és lelki egészséghez való joga vonatkozásában visszasság gyanúja a vizsgálat során nem merült fel, az intézményben a *CRPD 25. cikkében rögzített egészségügyi ellátáshoz való egyenlő esélyű hozzáférés követelménye* biztosított.

Az Intézményben az ellátottak részére olyan fizikai, mentális, életvezetési segítséget nyújtanak, melynek során az ellátott, szociális, testi és szellemi állapotának megfelelő egyéni bánásmódban részesül. A fizikai és egészségügyi ellátás, a mentálhigiénés gondozás és a foglalkoztatás, a pszichiátriai betegek és a fogyatékossgal élő személyek szükségleteihez alkalmazkodik. A gondozási formák egyénre szabottan (az 1/2000. SzCsM rendelet 7. § (1) bek. a) pontja szerinti egyéni gondozási terv, szükség esetén ápolási terv készül), az ellátottak állapotának és gondozási szükségleteinek figyelembevételével kerülnek meghatározásra. Az Intézményben az ellátottak részére biztosított szociális, mentálhigiénés ellátás változatos és magas színvonalú.

A **mentálhigiénés ellátás** keretében nyújtott szolgáltatásokkal az Intézmény egyidejűleg biztosítja az ellátottak *szabadidő méltó eltöltésére, a kulturális és sporttevékenységben történő részvételre vonatkozó egyenlő esélyű hozzáféréseinek CRPD 30. cikke¹² szerinti érvényesülését.*

Az Intézmény az ellátottak testi és szellemi képességeinek, valamint a munkavégzéssel összefüggő készségeinek helyreállítása, megőrzése, fejlesztése, és az ellátott önálló munkavégzésre történő felkészítése érdekében 7 fő részére **fejlesztő foglalkoztatást** szervez, ezentúl 12 fő ellátott megváltozott munkaképességű munkavállalóként, akkreditált munkáltató által szervezett **rehabilitációs foglalkoztatásban** vesz részt.

Az Otthonban élők számára a foglalkoztatáson túl biztosítják a családi és társadalmi kapcsolatok fenntartásának feltételeit. Az ellátottak a hozzátartozókkal, gondnokokkal való kapcsolattartás módját szabadon választhatják meg. Az intézmény keresi az intézményközi kapcsolatok COVID 19 járvány utáni újbóli kiépítésének lehetőségeit.

¹¹ Különös tekintettel az 1/2000. SzCsM rendelet 41.§, 42. §.

¹² CRPD 30. cikk A kulturális életben, üdülési, szabadidős és sporttevékenységekben való részvételről

Az **intézmény nyitott**, az ellátást igénybevevőnek joga van az intézményen belüli és intézményen kívüli önálló, szabad mozgásra a házirendben foglalt feltételek betartása mellett.

A **korlátozó intézkedések** elrendelésére vonatkozó szabályzat nem tartalmazza, vagy nem a hatályos jogszabályi rendelkezéseknek megfelelően tartalmazza a veszélyeztető és közvetlen veszélyeztető magatartás definiálását; a törvényes képviselő és az ellátottjogi képviselő elrendelt intézkedésről történő haladéktalan tájékoztatását, valamint a korlátozó intézkedés konkrét maximális időtartamának rögzítését.

Ezen dokumentumbéli hiányosságok az ellátottak szabadsághoz és személyi biztonságához való alapvető joga¹³ sérelmére adnak lehetőséget, és egyidejűleg veszélyeztetik a CRPD 14. cikke¹⁴ szerinti, a fogyatékossgal élő személyeket, másokkal azonos alapon megillető személyi szabadsághoz és biztonságához való jog érvényesülését.

Az ellátott személyek **érdekérvényesítési lehetőségei**, azok dokumentálása, a panaszok vizsgálatának gyakorlata a rendelkezésre bocsátott dokumentumok alapján rendezett, átlátható, hatékony. Az Intézményben az 1/2000. SzCsM rendelet 43/A. §-a szerinti Érdekképviselői Fórum működik, továbbá az ellátottjogi képviselő havi rendszerességgel jelen van az intézményben. Az intézmény területén panaszládát is kihelyeztek, továbbá a lakók panaszait a dolgozók felé közvetlenül is megfogalmazhatják, segítséget kérhetnek minden ügyükben.

A fenti megállapítások alapján az intézmény működése megfelel a CRPD 19. cikkében rögzített önálló életvitelhez, közösségbe való befogadáshoz való jognak, valamint a CRPD 28. cikkében¹⁵ rögzített megfelelő életszínvonalhoz és szociális védelemhez való jognak.

4. Összegzés

A fogyatékossgügyi független mechanizmus keretében folytatott vizsgálat, annak keretében pedig a helyszíni vizsgálat célja az Intézmény működésének megismerése és alapjogi szempontú vizsgálata volt.

Az otthonnal kapcsolatban kapott tájékoztatások, a rendelkezésre bocsátott iratok, valamint a helyszíni ellenőrzés során tapasztaltak szerint az otthon a felnőtt korú fogyatékossgal élő személyek és pszichiátriai betegek számára megfelelő színvonalon és a jogszabályi előírásoknak megfelelően biztosítja az ápolást, gondozást, a felügyeletet és a szocioterápiás foglalkozásokat. Ezeket túl az otthon biztosítja a családi és társadalmi kapcsolatok fenntartásának feltételeit, a változatos élmények megélésének lehetőségét, amelyek során figyelemmel vannak a fogyatékossgal élő személyeket megillető alapvető jogok érvényesülésére, az emberi jogi szemlélet alapján teljes mértékben tiszteletben tartják az ellátottak egyéni autonómiáját, támogatják az önrendelkezésük kiteljesedését, fejlődését.

Az intézmény által rendelkezésre bocsátott dokumentumok közül a korlátozó intézkedések elrendelésére vonatkozó szabályzat nem a hatályos jogszabályi rendelkezéseknek megfelelően került összeállításra. Erre tekintettel megállapítom, hogy a jelzett hiányosságok, pontatlanságok az átlátható intézményi működés és a tájékoztatási kötelezettség szempontjából aggályosak, valamint a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelménye tekintetében visszásságot idéznek elő, és az intézményi működés, az ápolási, gondozási tevékenység lehető legmagasabb szakmai színvonalának biztosítása érdekében, illetve a jogbiztonság követelményére figyelemmel mielőbbi orvoslásuk indokolt.

¹³ [Alaptörvény IV. cikk (1)-(2) bekezdés „Mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonságához. Senkit nem lehet szabadságától másként, mint törvényben meghatározott okokból és törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani. Tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés csak zárdékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki.”]

¹⁴ A személyi szabadságáról és biztonságáról a CRPD 14. cikke is rendelkezik, rögzíti azon kötelezettséget, amely szerint a részes államok biztosítják, hogy a fogyatékossgal élő személyek, másokkal azonos alapon

a) élvezhetik a személyi szabadsághoz és biztonságához való jogot;

b) jogellenesen vagy önkényesen szabadságuktól nem foszthatók meg, továbbá a szabadságtól való bármilyen megfosztás a jogszabályokkal összhangban történhet, és hogy a fogyatékossg megélése semmilyen esetben nem indokolhatja a szabadságtól való megfosztást.

¹⁵ A CRPD 28. cikke 28. cikkének 1. pontja, a megfelelő életszínvonal és szociális védelem vonatkozásában deklarálja, hogy a részes államok elismerik a fogyatékossgal élő személyek jogát a megfelelő életminőséghez saját maguk és családjuk számára, beleértve a megfelelő ételmezt, ruházatot és lakhatást, továbbá az életkörülmények folyamatos javításához, és megteszik a megfelelő lépéseket annak érdekében, hogy e jog érvényesülését bármiféle fogyatékossgon alapuló hátrányos megkülönböztetéstől mentesen védjék és támogassák.

5. Intézkedésem

A jelentésben feltárt alapvető jogokkal összefüggő visszasságok orvoslása, illetve jövőbeni bekövetkezésük megelőzése érdekében az Ajbt. 32. § (1) bekezdése alapján felkérem az Intézmény vezetőjét, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket a korlátozó intézkedések elrendelésére vonatkozó szabályzattal kapcsolatban feltárt hiányosságok, pontatlanságok mielőbbi orvoslása iránt.

Budapest, 2023. az elektronikus dátumbélyegző szerint

Dr. Kozma Ákos

MELLÉKLETEK

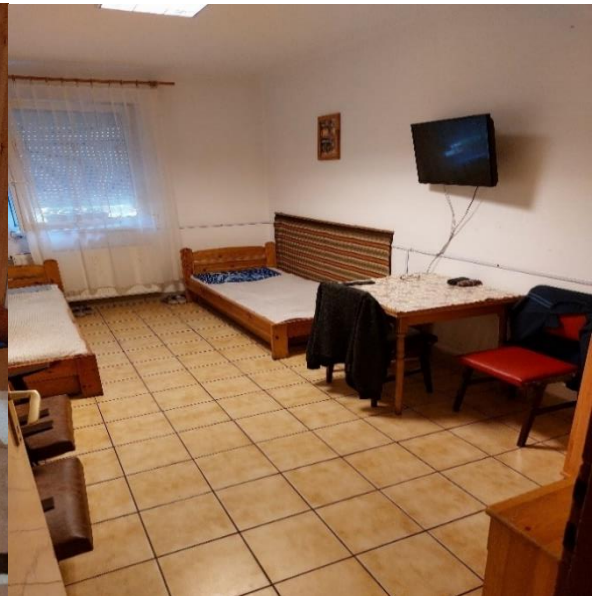
1. sz. melléklet: Udvar helyiség

1. sz. melléklet: Udvar helyiség

2. sz. melléklet: 4 ágyas lakószoba

2. sz. melléklet: 2 ágyas lakószoba

3. sz. melléklet: Udvar, veteményeskert

4. sz. melléklet: Ruharaktár

5. sz. melléklet: Pihenő, szórakoztató helyiség

6. sz. melléklet: Akadálymentes bejárat

7. sz. melléklet: Intézményi gépjármű

7. sz. melléklet: Intézményi gépjármű

8. sz. melléklet: Orvosi szoba

8. sz. melléklet: Orvosi szoba

9. sz. melléklet: Mosdóhelyiség

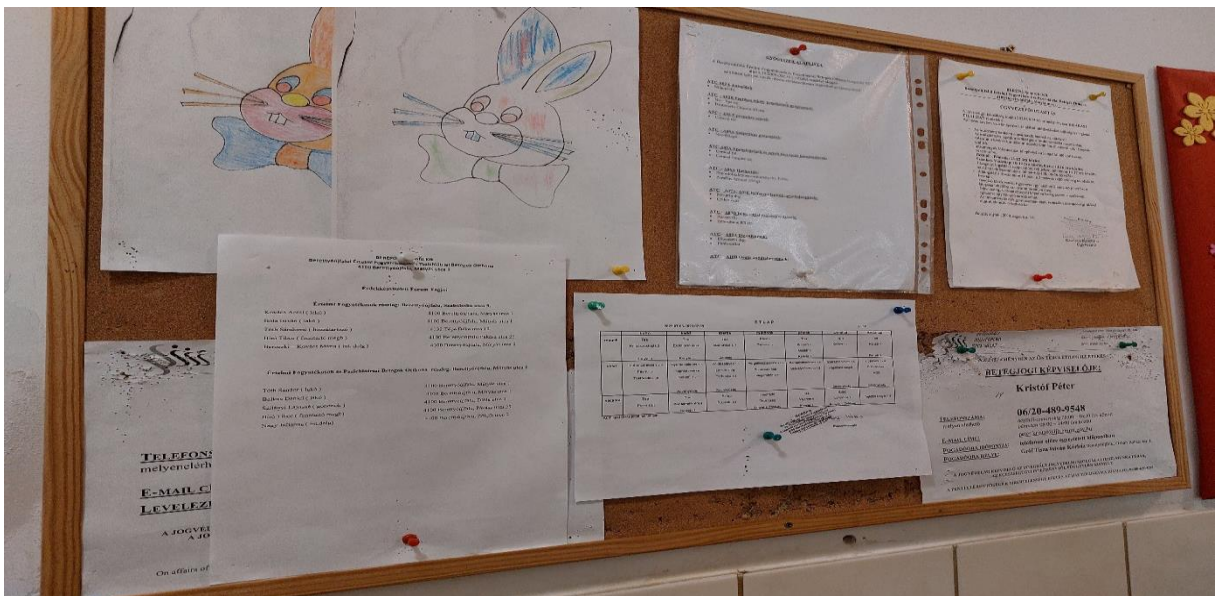
9. sz. melléklet: Illemhely

10. sz. melléklet: Akadálymentes mosdó

10. sz. melléklet: Akadálymentes mosdó

11. sz. melléklet: Hirdetőtábla, ellátottjogi képviselő elérhetősége

12. sz. melléklet: Szabadon használható telefon

13. sz. melléklet: Elkülönítő szoba